

הליכות והלכות

אל תיקרי הליכות אלא הלכות (נידה ע"ג).

הליכות לערב פסח

א. יום שני י"ד בניסן שיבוא עלינו לשלום, הוא ערב פסח, ומן התורה אסור לאכול חמץ ולהנות ממנו מתחילת שעה שביעית והיינו מיד אחר חצות היום, וחכמים אסרו אכילת חמץ שעתים קודם להרחיק את האדם, דהיינו מסוף שעה רביעית, ועדיין כל שעה חמישית הוא מותר בהנאה, ומסוף שעה חמישית אסרוהו חכמים גם בהנאה. (וכמבואר כל זה בשו"ע סי' תמ"ב סעי' א', ובשער הציון אות א').

ושעות אלו הינם זמניות (רמ"א שם בסתם, משנ"ב ס"ק ט'), ולכן כיום שחצות הוא בשעה 12:37, כבר משעה זו אסור באכילת חמץ והנאה מן התורה, ויכול לאכול חמץ עד שעה 9:57, שהוא סוף שעה רביעית, ולהנות מן החמץ, וכגון להאכיל לבהמתו או למוכרו לגוי, עד שעה 11:17. וגם ביטול חמץ יכול לעשות עד סוף שעה חמישית שעדיין החמץ שייך לו, שמשתגיע שעה ששית נאסר החמץ ואין בידו לבטלו. (שו"ע סי' תל"ד סעי' ב').

ב. נאמר בתורה (שמות י"ב ט"ו) אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תִּשְׁבִּיתוּ שְׂאֵר מִקִּבְּתֵיכֶם, ולמדו רבותינו (הובא ברש"י שם) שמדובר על ערב פסח, וקרוי ראשון לפי שהוא לפני השבעה, ומכאן למדו חכמים (פסחים כ"ו:) שמצוה לבער את החמץ, וכיצד מבערו שורפו או מפוררו וזורה לרוח, או מטיל לים (שם כ"א, וכדעת חכמים, שו"ע סי' תמ"ה סעי' א'), והמנהג לשורפו (רמ"א שם), ובכדי לקיים מצות שריפת חמץ בחמץ השייך לו, צריך לשורפו עד סוף שעה חמישית שעדיין החמץ מותר בהנאה, ולכן ישורף תחילה את החמץ ורק לאחר מכן יעשה ביטול חמץ, שאחר הביטול כבר אין החמץ שלו. (כמבואר בשו"ע וברמ"א סי' תל"ד סעי' ב'). ולכן מיד אחר שגמר אכילתו בבוקר ישורף את החמץ ואח"כ יעשה ביטול חמץ עד השעה 11:17. ובביטול שעושה בבוקר יאמר: כל חמירא וכו' דחזיתיה ודלא חזיתיה דביערתיה ודלא ביערתיה, ליבטיל ולהוי כעפרא דארעא (שם סעי' ג').

ג. הבכורים הזכרים מתענים בערב פסח, בין בכור מאב בין בכור מאם, זכר לנס שנעשה להם בחצות ליל ט"ו שהרג ה' כל בכורי מצרים ואותם הציל (טו"ש סי' ת"ע סעי' א'), ואפילו אם הבכורים כהנים או לויים (בא"ח צו כ"ה), ונהגו להשתתף בסיום מסכת או בסעודת מצוה ובכך להפטר מן הצום, וכגון ברית מילה או פדיון הבן וכיו"ב, והמשתתפים בסיום מסכת צריכים לשמוע את הסיום, ואחר הסיום צריכים לטעום במקום הסיום כזית מפירות וכיו"ב, [ופעמים רבות שהמסיים מביא עימו חבילת תמרים, והשומעים הינם רבים, ולפעמים מגיע בקושי תמר אחד לכל אחד, ואפשר שאין בו כזית, ולכן הבכור יביא עימו לסיום שני תמרים או כזית מוזנות, שאין ענין בדוקא לאכול משל המסיים], ואם לא אכל אינו מועיל לפוטרו מן הצום (עיין בכל זה בחו"ע עמ' ר"ב).

ד. בזמן שבית המקדש היה קיים היו מקריבים קרבן פסח בערב פסח אחר חצות, ובין האנשים ובין הנשים חייבים במצוה זו, ובזמן שהאדם היה מקריב את קרבנו הוא כמו יום טוב בשבילו ואסור במלאכה, ולכן ערב פסח אחר חצות שכל ישראל היו חייבים בקרבן הפסח היה אסור במלאכה, וגם כיום שאין לנו בית המקדש אסור לעשות מלאכה, שאע"פ שהטעם בטל הגזירה לא בטלה, וגם בכדי שיהיו פנויים להכנות הפסח ואפ"ת המצות (פסחים נ. ובראשונים, שו"ע סי' תס"ח סעי' א', חו"ע עמ' קפ"א). ואולם קודם חצות יום הוא תלוי המנהג המקומות, יש מקומות שנהגו לעשות מלאכה, ויש מקומות שלא נהגו, וכתב הרמ"א

שכיום מנהג כל ישראל שלא לעשות מלאכה בערב פסח מהבוקר, וכך מנהג האשכנזים, ומנהג הספרדים לעשות מלאכה ואפילו בירושלים. (חו"ע קצ"ד-קצ"ו). ומ"מ גם אחר חצות מותר לעשות מלאכות שאינם מלאכות גמורות לצורך יום טוב, וכגון תיקון בגד שנקרע, צחצוח נעלים, גיהוץ, גזיזת ציפורנים. (חו"ע עמ' קפ"ט וקצ"ג).

ה. תספורת היא מן המלאכות האסורות אחר חצות, ומן הראוי היה להקדימה ליום י"ג בניסן ולא לחכות ל"ד שאז מותר רק עד חצות והן שעות לחץ שצריך להתפלל ולאכול ולבער חמץ וגם להסתפר, אלא שהאנשים מעדיפים להסתפר כמה שיותר סמוך לחג, מפני שימי העומר מתחילים בליל ט"ז ניסן ועימם מנהגי אבלות הכוללות בין היתר איסור תספורת עד ל"ד לעומר (או ל"ג למנהג האשכנזים), וכל זה גורם לכך שהמספרות עמוסות מאוד ופעמים רבות קורה שבני אדם לא מצליחים להסתפר קודם חצות, ומי שלא הסתפר מותר להסתפר ע"י גוי, או ע"י עצמו, או ע"י ספר עני שאין לו מה יאכל בחג כפי צורך משפחתו.

ו. אסור לאכול מצה בערב פסח, (ירושלמי פסחים ס"ח: רמב"ם חמץ ומצה ס"פ ו', שו"ע סי' תמ"ד סעי' א', רמ"א סי' תע"א סעי' ב'), כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב (רמב"ם שם), ויש אומרים בכדי שיאכל את המצה לתיאבון בליל פסח (מאירי פסחים י"ג:). ומצה עשירה, שאפה קמח עם מי פירות בלא מים, מותרת באכילה (כמבואר בגמרא ובשו"ע סי' תס"ב), אלא שהאשכנזים נוהגים בה איסור (רמ"א שם סעי' ד'). נוהגים שלא ללוש מצת מצוה בערב פסח עד אחר שש שעות, שהוא זמן הקרבת קרבן פסח. (שו"ע סי' תנ"ח). ואינו אלא מנהג, משום שהוקשה אכילת מצה לקרבן פסח, וכמו ששחיטת הפסח היתה אחר שש כן עשיית מצות של מצוה אחר שש שעות, אבל מעצם הדין הוכיחו הפוסקים שאין לחוש לזה שעיקר ההיקש נאמר לענין אכילת מצה בלילה הראשון שיהא זהיר לאכול קודם חצות כמו הפסח שהוא נאכל עד חצות, אבל לא לענין עשיית המצה. (משנ"ב שם ס"ק א', חו"ע עמ' קס"ט). ולכן מי שאינו יכול לאפשר זאת לעצמו, יקנה מצות עבודת יד שנאפו קודם הפסח ויוצא בהם לכתחילה. ויש כאלה שאופים בערב פסח ואינם בקיאים בצורת האפיה והלכותיה ויכולים לבוא לידי מכשולות רבים, ולכן טוב שיאכלו מצות שנאפו קודם ולא ישלחו חלילה בחמץ בשביל חומרא זו.

ז. מצוה לקרוא בערב פסח את הלימוד של קרבן הפסח המופיע בכל המחזורים לפסח, שדבר בעיתו מה טוב ונשלמה פרים שפתינו, ויקדימו לו תחילה לימוד קרבן התמיד מכיון שקרבן פסח היה קרב אחר קרבן התמיד של בין הערביים, ויש שמוסיפים מ"ב מסעות והזוהר הקדוש הקשור אליהם שמדבר מענין יציאת מצרים ויציאת עם ישראל מתחת יד הסטרא אחרא, ויש ענין לעורר דברים אלו בערב פסח בעת ביטול החמץ - המרמז אל יצר הרע - מן העולם. וכמו כן טוב לקרוא בערב פסח את הסגולה שכתב מוה"ר שמשון מאסטרופולי זצוק"ל הי"ד, והביאה הגר"ח פלאג'י בספרו חיים לראש על ההגדה (דף כ בגמ"ח אות ד') וגם היא נמצאת בכל המחזורים. [וב"ה זכינו והוצאנו אותה מבוארת בשפה ברורה, עם פירוש "די למבין", ועם חידושים נפלאים עליה מאת הגר"ח סתהון זצ"ל בספרו "שמש ומגן"].

